

סיפור מהפטרה

שְׁמָה בְּאַרְצַיִם

...קהילה לומדת...

פרשת האזינו ושבבת תשובה – קלות התשובה

עד כיסא הכבוד והקב"ה יקבל אותנו בתשובה, אפילו אין צורך בקורבנות שהרי "וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ", התשובה שאנו מביעים בשפתיים שלנו חשובה אף יותר מהקורבנות בבית המקדש.

ועניין זה מבואר ביתר שאת בגמרא (שם, פ"ט):
"אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי: בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מקניט את חבירו בדברים – ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו, ואם תאמר מתפייס הימנו – ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים. אבל הקב"ה, אדם עובר עבירה בסתר – מתפייס ממנו בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו."

הקב"ה מתנהג איתנו לפנים משורת הדין, שהרי ביחסים חברתיים לא תמיד תועיל חזרה תשובה הנאמרת בפה לאדם שפגע בחבירו, משום שהנפגע ירצה לראות ובצדק שינוי מהותי בפועל ביחסו של הפוגע, אך אצל הקב"ה זה לא כך, ברגע שאנו חוזרים בתשובה בפינו מתוך רצון אמיתי וכנה, הקב"ה מיד מקבל אותנו בתשובה.

אך לתשובה הזאת יש תנאי והוא הביטחון המוחלט בקב"ה שרק הוא יכול להושיענו ולא אף אחד אחר בעולם, כפי שמדגיש הנביא:
"[ד] אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל סוֹס לֹא נִרְכָּב וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר בָּהּ יָרַחַם יְתוֹם."

מבאר המלבי"ם:
"אשור. נאמר אליך בשפתותינו, שמעתה לא נבטח עוד על דבר זולתך, לא על אשור שבטחו בו מלכי ישראל בצר להם, כי אשור לא יושיענו, ולא נבטח על מצרים שנתנו לנו סוס ורכב שנלחם בכחנו, כי על סוס לא נרכב, ולא נבטח עוד על הפסילים והמערכות, כי לא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו, כי רק כך נבטח, מצד שידענו אשר כך ירוחם יתום, שמי שאין לו עוזר וסומך מצד הטבע אתה תרחם עליו מצד רחמך וכן אחר שאין לנו בטחון ותקוה על שום דבר נמצא רחמים אצלך."

עד כדי כך הבטחון צריך להיות מוחלט בקב"ה, שהנביא מדמה זאת ליתום שאין לו אב ואם ואין לו על מי לסמוך אלא רק על הקב"ה, כך גם אנו רק אם נאמין בכוחה של התשובה שהקב"ה יכול לקבל את תשובתנו, רק אז תועיל לנו התשובה שנעשה בפינו על ידי הוידוי.

ב. פלא התשובה

אך האם זה מספיק? מה עם תיקון המעשים בפועל כיצד הקב"ה מקבל אותנו בתשובה עוד לפני שהוכחנו שאכן תיקנו את מעשינו? ברור שמדובר כאן באדם שרוצה להיטיב את מעשיו ולא בבחינת אחטא ואשוב, אך עדיין כיצד הקב"ה יכול לקבלו בתשובה עוד לפני שהוא תיקן את כל מה שהוא קלקל?

מסתבר שאכן יש פה דבר פלא כפי שאומר הנביא:
"[ה] אֲרַפָּא מְשׁוּבָתָם אֲהֵבָם נִדְכָּה בִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ."

משובתם הוא מלשון השוּבָבוּת שהיתה בנו משום חטאינו, ואכן על ידי תשובתנו בפינו הקב"ה אומר לנו שהוא מרפא את כל פשענו, למרות שעדיין לא תיקנו את כל מעשינו, ולא רק זאת אלא שמעתה הוא אוהב אותנו ומחזיר את הקירבה בינו לבינינו, כפי שמבאר רש"י (שם):
"ארפא משובתם – אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבת רוחי אעפ"י שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו."

ייתכן שעם ישראל לא כל כך האמין עד כמה קל לחזור בתשובה, האם על ידי רצון אמיתי והתשובה בפה אכן הקב"ה יקבל אותנו בתשובה, ולכן בא הנביא ומכריז שאכן כך נאמר לו ברוח הקודש שע"י תשובה כזאת הקב"ה מוחל להם, ואף שהם אינם ראויים לאהבה ולקרבה, מעתה חזרה השכינה לשרות בעם ישראל בזכות התשובה.

אופן התשובה המופיע בהפטרה הינה חידוש גדול, ולכן מסיים הנביא

השבת שבין כסה לעשור נקראת שבת טובה על שם ההפטרה המיוחדת שנקרא השבת, או שבת תשובה משום שהיא נמצאת בעיצומם של עשרת ימי תשובה.

כל מי שעשה תשובה ותיקן את מעשיו אפילו בעניין אחד, וכל שכן אדם שחזר בתשובה ושינה את אורח חייו מהקצה לקצה, יודע שמדובר בתהליך לא קל, אך עם זאת אנו יודעים שהתורה קובעת שמצוות התשובה הנה מצווה קלה כפי שכתוב בפרשת נצבים בפרק ל':

"[יא] כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֶנְכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הִוא מִמֶּנָּה וְלֹא רָחֳקָה הִוא: [יב] לֹא בְּשִׁמְסִים הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמַיִמָּה וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֲנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: [יג] וְלֹא מִעֲבָר לִים הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֲנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: [יד] כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדִּבָּר מֵאֵד בְּפִי וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ..."

מעיון שם בפירוש הרמב"ן והכלי יקר נבין שמדובר דווקא על מצוות התשובה, אז מה כל כך קל במצוות התשובה ננסה לברר זאת על פי ההפטרה המיוחדת שנקרא השבת.

נקדים ונאמר שיש הבדל בין המנהגים, כולם קוראים בתחילה "שובה ישראל" מתוך ספר הושע (פרק י"ד, פסוקים ב'-י'), האשכנזים מוסיפים גם את סוף נבואת יואל (פרק ב', פסוקים ט"ו-כ"ז), בפסוקים הפותחים בקריאה "תקעו שופר בציון".

ונהגו ברוב העדות להוסיף את סיום ספר מיכה (פרק ז', פסוקים י"ח-כ') "מי אל כמוך נושא עון...". אנו כדרכנו נתמקד במנהג הספרדים.

א. שובה ישראל

מבחינות מסויימות, ספר הושע הוא הקשה שבספרי הנביאים. משובצים בו פסוקים בעלי חריפות רבה שניתן אפילו לשמוע מהם נטישה של הקב"ה את עם ישראל לגמרי. וכך אמר ר' יוחנן על חלק מהפסוקים בספר הושע במסכת פסחים דף פז עמוד א

אמר לו הקב"ה להושע: בניך חטאו. והיה לו לומר: בניך הם, בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמך עליהן. לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: רבונו של עולם, כל העולם שלך הוא – העבירם באומה אחרת.

אך למרות זאת בפרק האחרון בספר, הנביא הושע מדבר על מצוות התשובה וזוהי בעצם ההפטרה של השבת לומר לנו שלמרות הכל אין דבר העומד בפני התשובה, ניתן לשים לב שההפטרה מתחילה בפסוק ב, משום שפסוק א' עדיין עוסק בתוכחה החריפה של הושע את עם ישראל:

"[א] תִּאֲשַׁם שְׁמִרְוֹן כִּי מִרְתָּה בְּאַלְהֵיהָ פָּחַדָּה יִפְּלוּ עַל־לִיהֶם יִרְעֻשׁוּ וְהִרְיֹתִי יִבְקָעוּ"

אבל אז מגיעה התפנית:

"[ב] שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כְשִׁלְתָּ בְּעֻזָּה: [ג] קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה' אֱמַרוּ אֵלָיו כָּל תִּשְׁאָ עֲוֹן וְקָח טוֹב וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ."

מה פירוש – "עד ה' אֱלֹהֶיךָ"? האם אנו שבים בתשובה ל- ה' או עד ה'? מבארת הגמרא במסכת יומא (פ"ט):

"אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך."

כלומר התשובה שתתואר כאן בפסוקים הבאים היא כל כך חזקה שהיא מגיעה עד כיסא הכבוד, על איזו תשובה מדובר? מבאר האברבנאל (הושע, יד):

"וּלְיָמֵד הַנְּבִיא כִּאֵן אוֹפֵן הַתְּשׁוּבָה שִׁיעֲשׂוּ בְּאוֹמְרוֹ קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים כְּלוֹמַר אֵינוּ צָרִיךְ מִכֶּם עוֹלוֹת וְזִבְחִים רַק דְּבָרִים שֶׁתִּתְּנוּ לִפְנֵי וְתִשְׁוּבוּ אֶל ה'."

"קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה'..." דברים מלשון דיבור, עצם הוידוי המביע חרטה על החטא, הוא כבר מספיק בכדי שהתשובה שלנו תגיע

את נבואתו בפסוק:

"[ו] מִי חָקם וַיִּבֶן אֱלֹהִים נִבְנוֹן וַיִּדְעַם כִּי יִשְׂרָאֵל דִּרְכֵּי ה' וַיִּצְדָּקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעֵיהֶם יִקְשְׁלוּ בָם."

אם עם ישראל יהיה חכם הוא יוכל לאמץ את החידוש, להאמין בכוחה ובקלותה של התשובה ולחזור בתשובה שלמה, אך מי שלא יאמין ויאמר שהקב"ה לא מקבל אותנו בתשובה שכזאת, הוא יכנע לעצת היצר שאומר לו שאין לו אפשרות לחזור בתשובה עד שהוא יתקן את כל מעשיו ולכן הוא לא יחזור בתשובה לעולם, כפי שמבאר הרד"ק (שם):

"כִּי יִשְׂרָאֵל דִּרְכֵּי ה' – לֹא כְאוֹתָם שְׂאוֹמְרִים לֹא יִתְכַּן דֶּרֶךְ ה' כִּמוֹ שְׂאֹמֵר בִּיחְזָקָאֵל כִּי אִם תִּשְׁוּבוּ בְּתִשְׁבוּבָה שְׁלֵמָה לֹא תִזְכְּרֶנָּה לְכֶם תְּזַעְבוּתֵיכֶם הִרְאִישׁוֹנוֹת."

ג. הכל בגלל זכות אבותינו

כאמור אנו נוהגים לסיים את ההפטרה מסוף ספר מיכה (פרק ז), המהדהד גם הוא את מסר קלות התשובה ומוסיף פרט נוסף:

"[ו] מִי אֵל כְּמוֹךָ נוֹשָׂא עֹן וְעֹבֵר עַל פְּשָׁע לְשִׁאֲרִית נִחְלָתוֹ לֹא תִחְזִיק לְעַד אִפּוֹ כִּי חֶפֶץ חֶסֶד הוּא: [ו] יֵשׁוּב יִרְחֻמֶּנּוּ וְיִכְבְּשׁוּ עֲוֹנוֹתֵיהֶם וְתִשְׁלַח בְּמִצְלוֹת יָם כָּל חַטֹּאוֹתֵיהֶם: [ב] תִּתֵּן אֶמֶת לִיעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם מִיְמֵי קֶדֶם."

מבאר המצודת דוד:

"מִי אֵל כְּמוֹךָ – חֲזֹר הַנְּבִיא לְשִׁבַח ה' עַל יִיעוֹד הַטּוֹבָה וְאִמְרוּ מִי אֵל כְּמוֹךָ נוֹשָׂא עֹן וְגוֹמֵר כְּאוֹמֵר הִנֵּה מִשׁוּרֵת הַדִּין אֵין אֲנִי רְאוּיִים לְכָל הַטּוֹבָה הַזֵּאת כִּי אֲנִי מְלֹאֵי עֹן אֲבָל מִי הוּא אֵל כְּמוֹךָ הַמּוֹחֵל אֶת הָעוֹן."

ועובר על פשע – ר"ל אינו עומד על הפשע להשיג בו לשלם עליו גמול אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאלו לא יראנה: לשארית נחלתו – לאותם שנשארו מחבלי משיח.

לא החזיק וגומר – אף כשהוא כועס אינו אוהז אפוא עד עולם כי הוא חפץ חסד ולכן יתרחצ על הכעס."

מי שיזכה לחיות בתקופת המשיח שזה בעצם הדור שלנו, יזכה לתופעה יוצאת דופן, למרות כל העוונות הקב"ה ימחל לנו לפנים משורת הדין, אם רק נרצה לחזור בתשובה.

ובזכות מה נקבל את כל הטוב הזה? הפסוק האחרון מגלה שכל זה הוא בזכות אבותינו הקדושים – "תִּתֵּן אֶמֶת לִיעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם מִיְמֵי קֶדֶם."

ד. התשובה והגאולה

אם נתבונן גם בקשר שבין הפרשה להפטרה נגלה חידוש נוסף, ההפטרה כאמור מדברת על קלותה של התשובה, בכך שהקב"ה בעצם מבקש מאיתנו רק את ההתחלה, הרצון והדיבור והוא כבר מקבל אותנו בתשובה שלמה.

אך מה עם הגאולה? האם הגאולה שלנו תלויה בתשובה של עם ישראל? או שהגאולה הינה חלק בלתי נפרד מעם ישראל, על כך עונה השירה בפרשת האזינו.

חז"ל מבארים שבשירת האזינו נמצאת כל ההיסטוריה ומה שעתיד להיות לעם ישראל.

יש בה מגאולת מצרים – "זָכֹר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּוָר וְדָוָר שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדֵּךְ וַיִּזְנֶךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ..."

יש בה מהמדבר והכניסה לארץ – "וַיִּמְצְאוּהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֵהוּ וַיִּלֵּךְ יִשְׁמָעֵל... וַיִּרְכְּבֵהוּ עַל בִּמְתִּי אֶרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שְׂדֵי וַיִּנְקֶהוּ דְּבַשׁ מִסְּלַע וַיִּשְׁמַן מִחֶלְמֵי־שׁוֹר..."

וכן מהמרידה בה' – "(טו) וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט שְׁמֹנֶת עֶבֶת כְּשִׁית וַיִּטֵּשׂ אֶלּוֹהִים עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוֹר וַיִּשְׁעֲתוּ..."

מהגלות – "(יט) וַיֵּרָא ה' וַיִּנְאֹץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו... (כו) אֶמְתִּי אֶפְאִיָּהֶם אֲשִׁבִּיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכְרָם..."

וכמובן מהגאולה:

"[לו] כִּי יִדִּין ה' עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יֵרָאֶה כִּי אֵזְלַת יָד וְאִפְסָם עֲצוֹר וְעֹזוֹב... [לט] רְאוּ עֲתֵה כִּי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֶמְתִּי וְאֶחֱיָה מִחֲצָתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִדִּי מַצִּיל: (מ) כִּי אֲשִׂא אֶל שְׁמַיִם יְדֵי וְאֶמְתִּי חֵי אֲנֹכִי לְעֵלָם: (מא) אִם שְׁנוֹתֵי בֶרֶךְ חֲרָבִי וְתִאֲחֹז בְּמִשְׁפַּט יְדֵי אֲשִׁיב נָקָם לְעָרֵי וְלִמְשָׁנָי אֲשִׁלֵּם: (מב) אֲשִׁבִּיחַ חֲצִי מִדָּם וְחֲרָבִי תֹאכַל בְּשׂוֹר מִדָּם חָלָל וְשִׁבְיָה מִרָאשׁ פְּרַעֲוֹת אוֹיֵב: (מג) הִרְגִּינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דָם עֲבָדָיו יִקּוּם וְנָקָם יִשִּׁיב לְעָרֵינוּ וְכִפָּר אֲדָמָתוֹ עַמּוֹ."

לכאורה חסר פה שלב נוסף לפני הגאולה והוא שלב התשובה של עם ישראל, בעקבות כך מבאר רמב"ן (שם, מ) שהגאולה יכולה לבוא גם ללא תשובה:

"וְהִנֵּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הָיָא בְּנוֹ לְעַד אֲמֵת וְנִאֲמָן, תִּגִּיד בְּבִיאוֹר כָּל הַמּוֹצָאוֹת אוֹתָנוּ..."

זה דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הרנינו גוים עמו, רק לעגו עליהם [נחמיה ג לד] מה היהודים האמללים עושים, והיו גדוליהם עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו:

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו. אם כן, השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של מינין...

ואלו היתה השירה הזאת מכתב אחד מן החוזים בכוכבים שהגיד מראשית אחרית כן, היה ראוי להאמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה לא נפל דבר אחד, ואף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדברי האלהים מפני נביאו הנאמן בכל ביתו, אשר לא היה לפניו ואחריו כמנוהו, עליו השלום."

דברי השירה נאמרו לעם ישראל במדבר עוד לפני הכניסה לארץ, כבר אז ניבא להם משה רבנו, שהם ימרדו בקב"ה, והם יענשו בגלות, ובכל אופן הקב"ה יגאל אותם, ובכוונה השמיט משה את עניין התשובה, לומר להם שאכן אם הם יעשו תשובה הגאולה תבוא מוקדם יותר, אך גם אם הם לא יעשו תשובה, הגאולה בא תבוא בחדש וברחמים גדולים. ומכיון שכל דברי נבואות משה התקיימו במלואם, ברור לנו שגם נבואה זו הינה מוחלטת.

אם כך יש כאן שני מסרים מהדהדים בשבת תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים.

מההפטרה למדנו על קלותה של התשובה, עצם הבעת הרצון לחזור בתשובה הבוקעת מתוך הסליחות בימים אלו ובתפילות המיוחדות שלפנינו ביום הכיפורים, וכן בוידוים הרבים הנאמרים בימים אלו, כבר אנו בטוחים שהקב"ה קיבל אותנו בתשובה שלמה.

בנוסף מתוך הפרשה למדנו שבואה של הגאולה הינו חלק בלתי נפרד מהתפתחות העולם, וכעת שאנו עסוקים בתשובה אנו מקרבים את הגאולה שנזכה לה בקרוב ממש, אכ"י"ר.

שבת שלום וגמר חתימה טובה.
יניב

הצטרפו לקבוצות התוכן של שדרות בארזים: 052-8064345 - בהודעה

פירוק זכויות מוצא

נשים גברים

השיעור השבועי

מידי חמישי | 20:15

בבית"כ 'מסילת ישרים'

ובשידור חי בערוץ היוטיוב של המכון

שובו בנים שובבים

קהל רב נאסף לשמוע את דרשתו של הרב דוויק הכהן (רבה הראשי של ארם צובא ומחבר הספר "אמת מארץ") בשבת תשובה. הרב דיבר על תיקון ותשובה, והמריץ את השומעים לתקן את דרכיהם ולעשות תשובה בימים מיוחדים אלו.

בדרשתו סיפר הרב את סיפורו של התנא אלישע בן אבויה, המכונה "אחר", שנשט את היהדות משום ששמע קול שיצא מקודש הקודשים וקרא: "שובו בנים שובבים" – חוץ מאחר. אך הגמרא מציינת שטעות הייתה בידו, ואפילו הוא יכול לחזור בתשובה ולהתקבל.

בסיום השיעור ניגש אחד מבני הקהילה ושאלה בפיו: "כבוד הרב, אני איש חלש, והצום קשה עליי מאוד. אך אני רוצה מאוד להתכפר ביום הכיפורים עם כל הקהל. כיוון שאני עשיר, חשבתי לשלם למישהו אחד שיצום במקומי, וכך יוציא אותי ידי חובה." ברוח דרשתו השיב לו הרב דוויק "אני אפשר! הלוא כבר נאמר: 'שובו בנים שובבים' – חוץ מאחר". אחר אינו יכול לעשות תשובה במקומי!